

компілятивний характер літописів, на те, що в їх склад включені окремі, самостійні твори, але в цілості і в оригінальності цих творів уже не будемо мати! Замість довгої серії окремих переказів, поетичних творів, повістей, записок, поменших компіляцій ми маємо перед собою кілька пізніших літописних збірок, де зв'язано докупи по кілька великих компіляцій, а в цих останніх покрито і перемішано останки тої всієї літератури.

Сі літописні компіляції набирають через те великої ваги як свого роду літературний архів, де полишивсь не раз одинокий слід всього того письменства, яке вони витиснули з уживання, прийнявши в свій склад його фрагменти. Вони визначаються великим багатством і різноманітністю змісту в порівнянні з багатьма чужоземними хроніками. Але вони осягнули сю свою вагу занадто дорогою ціною, як я сказав, вивівши з уживання, засудивши на смерть і забуття безконечний ряд творів і авторів, котрих імена носили ці писання, і пропали потім, ввійшовши в виривках чи переробках в сю анонімну антологію нашого старого письменства, котру ми звичайно зevamo ходячою назвою літопису. Замість різноманітних творів з різних культурних українських центрів, голосів різних політичних і культурних течій з різних часів, як я сказав,— літописання, в котрім ледве можемо розбирати первісні складові часті.

Се мало своїм наслідком два протилежні явища чи тенденції в студіюванні й характеризуванні сеї історичної творчості.

В середині минулого століття поволі увійшло в свідомість, що наші т. зв. літописи являються не чим іншим, як збірниками різноманітного літературного матеріалу. Сю гадку висловив уже в 1820 р. російський археограф Строев проти давнішого погляду, підтримуваного особливо авторитетом Шлецера, першого наукового дослідника нашого літописання, який бачив в старому літописі індивідуальний твір Нестора. Ясно усвідомилась вона особливо в 1840—1850 рр., після завзятої полеміки про авторство Нестора, і по сім почалась інтенсивна аналітична робота головно над «Повістю временних літ» задля вирізнення її складових частин і різних хронологічних верств, з яких вона зложилась. Перший період цих студій був закінчений працею Бестужева-Рюміна, яка стала надовго підставою всяких міркувань про наше літописання («О составѣ русскихъ лѣтописей», 1868). Компілятивний характер літописання був уставлений твердо, літопис був признаний архівом, де збереглись останки давнього письменства; вияснена була самостійність цілого ряду включених до літописів пам'яток. Але еволю-

ція літописання не була твердо уставлена, і се понудило в 1890-х рр. академіка Ол. Ол. Шахматова, лінгвіста по спеціальності, залишивши свої лінгвістичні студії, забратися до ґрунтовного аналізу літописних компіляцій, щоб установити дати і авторів різних літописних редакцій, які були поглинені в тих великих компіляціях, про котрі була мова.

Характеристично, що вихідною точкою сього аналізу послужило знов-таки питання про авторство Нестора. Шахматов виступив оборонцем печерської традиції як в сім питанні, про права Нестора на «Повість временних літ», так і в деяких інших суперечних справах, зв'язаних з сею традицією (про житіє Антонія, напр.). Але він при тім викрив нову, незвичайно важну базу для прослідження історії старого літописання — той старший від «Повісті временних літ» літописний звід, котрого даремно дошукувалось попереднє покоління аналізаторів літопису, а Шахматов вказав його у вступній, пізніше дописаній частині дефектного, пергаментного найстаршого кодексу Новгородського літопису, котрий був без уваги відкинений як безвартісна компіляція першими видавцями сього літопису, і тільки 1838 р. вийшов в повнім тексті. Шахматов пізнав і довів, і в тім невмируща його заслуга в історії нашого літописання, що в першій частині сього дописаного вступу ми маємо сліди кількох старших редакцій, які викриваються з аналізу сього вступу і порівняння його з іншими літописними компіляціями. Він вказав на взаємовідносини київського і новгородського літописання і яскраво освітив своїми студіями велику вагу пізніших компіляцій для дослідження розвою літописання, чи, краще сказати, літописного компілювання. За його приводом стали видаватись сі пізніші компіляції, перед тим цілком занедбані, і сам він протягом цілого чверть-століття, до самої смерті, неустанно працював над ними, стараючись відкрити історію літописання і компілювання літописних збірників та вислідити авторів-редакторів.

Довести до кінця сього діла йому, на жаль, не вдалось, і та безконечно складна система затрачених зводів, яка ввижалась йому, не перейшла з сфери домислів в буття реальне. Мішання дуже дотепних і влучних помічань з апіорними і навіть фантастичними припущеннями, на котрих він опирав сю складну філяцію різних місцевих літописних творів, об'єднуваних в різних, теж недосяжних, гіпотетичних компіляціях загальніших, митрополітальних особливо, і галерею їх авторів, ініціаторів, редакторів і т. д. бентежило наукові круги, що не рішались іти тими ризикованими дорогами, на котрі їх кликала уява талановитого угадчика. Результати його праці стоять і нині поза обрубом нау-

кового добутку, чекаючи тверезої, холодної оцінки людей, які б уміли з здібностями угадування сполучити обережність і навіть скептицизм, обов'язковий для сторожів людського знання. Одним з пильних завдань для наших дослідників являється активна участь в розробці і провірці результатів сього шановного труду та включення в наш науковий оборот того, що можна взяти з них як тривкий і певний науковий здобуток на місце провізоричного реферування складних гіпотез дослідника, котрими займались ми протягом літ, чекаючи його «останнього слова», яке б завершило його будову і дало можливість оцінити її в суцільності, в підставах і останніх вислідах¹.

Але тим же часом, поки велась аналітична робота над літописанням, даліше продовжувалась тенденція трактувати його як якоїсь органічної цілості і «літописця» — як щось єдине і суцільне, що мало свою ясно означену фізіономію, незмінну на протязі століть сеї літописної роботи. Так як для Шлецера і його школи «Повість врем. літ» в усім її складним змістом і довгою історією се був просто тільки «Нестор», індивідуальний автор, котрого належало обчистити від різних додатків, виходячи з студій його самого, його манери й індивідуальних прикмет його писання, так для багатьох істориків літератури і культури ще й тепер взагалі «літописець» не тільки «Повісті врем. літ», а всіх трьох віків староруського літописання — се щось одно, що можна характеризувати, беручи з котрого-небудь літопису погляди на суспільний устрій, на культуру, на мораль.

Се певного роду реакція на те розкавалкування літописної цілості на безконечні ряди фрагментів, сліди запропашених зводів і творів, амоформні, безіменні, позбавлені ясних вказівок на час і обставини їх постанов. Синтетична гадка не може устояти перед спокусою зложити яснійший і повніший образ, хоч би за поміччю сеї різнорідної мозаїки, зведеної в літописних компіляціях. Але що можна було

---

¹ Такими «останніми словами» тепер, по смерті Ол. Ол. Шахматова (1921), скільки знаю, zostались такі праці: Разысканія о древнѣйшихъ русскихъ лѣтописныхъ сводахъ, 1908 (лѣтопись занятій археограф. комисіи, т. XX); Повесть временныхъ лѣтъ, т. I. вводная часть, текстъ, примѣчанія, 1917 (ibid., XXLX); Лѣтописецъ Несторъ, 1914 (Записки Наук. Тов. імені Шевченка, 117); Стаття про літописи в новім вид. Енциклопед. Словника Брокгауза—Ефрона: Общерускіе лѣтописные своды (Ж. М. Н. П., 1900, IX—X; 1901, XI) і Ермолинская лѣтопись и ростовскій владычній сводъ (Изв. Ак., 1903) — про пізніші компіляції. Під час друку сеї книги вийшла праця Е. Перфецького «Русскіе лѣтописные своды и ихъ взаимоотношенія», Братіслава, 1922; автор, ученик Шахматова, приймаючи його виводи, старається розвинути їх особливю в приложенні до літописання XII в.

дарувати Шлецеровій школі сто літ тому, не можна поповняти нині, ігноруючи всі здобутки вікової аналітичної роботи. Характеризувати всуміш не тільки ціле літописання XI—XIII вв. або хоч би котрийсь цикл його: старший — XI в., середній — XII, галицько-волинський — се так, як би характеризувати взагалі літературу, не тільки українську, а всю східнослов'янську сього чи іншого століття.

Адже ми тепер уявляємо собі досить ясно, напр., що старший київський літопис «Повість врем. літ» останніх редакцій зложилась з кількарізних комбінацій оповідань київських і новгородських, об'єднує в собі творчість сих двох культурних і політичних центрів, які боролись за гегемонію, конкурували і дійсно визначались в своїм соціальному і економічному укладі, в культурнім і політичнім житті значними різницями. Яка ж рація всуміш характеризувати сього колективного, абстрактного, апокрифічного київсько-новгородського літописця матеріалом, зібраним без розбору з київських і новгородських записок компіляторами XI—XII в.?

Так званий київський літопис XII в. компілювався з збірок і записок українських і суздальських, що кілька разів переходили з рук в руки. Цілком розбіжні, суперечні течії старого східнослов'янського світу, київського, і нового, суздальсько-володимирського, боротьба на життя і смерть київських, українських політичних і соціальних традицій з новими, великоруськими тенденціями не раз досить навіть яскраво відбиваються в суперечностях записок київських та інкрустованих в київській компіляції суздальсько-володимирських. Очевидно, завдання історика культури і літератури — відділити сі й інші течії й характеризувати їх методом порівняльним, а не шукати якоїсь спільної характеристики київського літопису як єдиної, органічної цілості.

В повістях і записках, які поставали не тільки в різних центрах України, як Чернігів, Володимир, Галич, але і в самих київських, які з'являлися в різних кругах і осередках під рукою людей різної культури, різного стану, ми бачимо теж значні відміни. То перед нами нищий духом аскет якогось-небудь монастиря, весь заглиблений в ідею гніву Божого на грішний світ поза монастирськими мурами, що пильно заносить на сторінки своєї «харотї» небесні і земні знаки, які провіщали той гнів і остерігали людей, та передусім пильнує змін в ерархії чи в своїм монастирському житті. То особа теж духовна, але з ширшим суспільним і поглядом, яка відзивається борше на інтереси загальнішого, політичного характеру, ніж на узкоцерковні й ерархічні. То, нарешті, людина, очевидно, вповні світська, чи своїм становищем чи

світоглядом, учасник походів, дипломатичних переговорів, захоплений безроздільно сучасними політичними, династичними, громадськими інтересами й конфліктами, який тільки дуже загально відбиває домінуючі християнські настанови й погляди сучасного освіченого громадянства.

Очевидно, історик літератури і культури повинен приложити всі старання, щоб вирізнити всі отсі індивідуальності або, принаймні, різні типи письменника-літописця, не знеохочуючись анонімністю і не піддаючись спокусі за всяку ціну, оправдано чи неоправдано, пришпилити кожному фрагментові якесь сучасне ім'я або пришити анонімну літописну записку чи повість до іншого твору з іменем, з-поза літописання. По чвертьвіковій аналітичній роботі над нашим літописанням приходиться черга на студії над складовими частями, над фрагментами старого письменства, абсорбованого ним, щоб по можності, реставрувати їх, виробити собі поняття про їх вигляд, літературну манеру й ідейну фізіономію їх авторів, їх світогляд, їх культуру.

Я, розуміється, не можу тут переводити сю роботу в її повнім обсягу. Можу тільки намітити дещо головніше, полишаючи поглиблення і викінчення сеї програми будучим дослідникам.

Старий київський літопис і його літературний матеріал. Старий, або «Начальний», «Найдавніший», київський літопис закінчений кількома редакціями в другім десятилітті XII в., як уже вище було зазначено, не захоався ні в одній з сих своїх редакцій окремо, а тільки в більших літописних збірниках.

Один такий збірник, закінчений, правдоподібно, на Волині при кінці XIII в., репрезентується найстаршим рукописом, переписаним, судячи по знакам паперу, не раніше 1420 р. (коло 1425 р., як ближче датують), десь на півночі, в районі псковського діалекту, а перехованим в Іпатськiм монастирі, в Костромі. По імені сього монастиря самий збірник прийнято було називати Іпатським, хоч він цілком випадково опинивсь у тім монастирі і репрезентує не основну, початкову збірку, так, як вона була зведена вперше, в «протографії» її, а одну з пізніших редакцій, в котрій між іншими з'явилась партацька нинішня хронологія Галицького й Волинського літопису. Ближче до протографу стоїть інший кодекс, списаний, судячи по письму на Україні в XVI віці, по імені свого останнього власника він зветься Хлебніковським; від нього йдуть кілька ще новіших українських копій: одна закінчена в Животові (Брацлавщина) в 1620 р., тепер зветься Погодінською; друга, ще молодша (XVIII в.), з небезінтересними приписками на маргінезах,—

Єрмолаївська: так зветься вони по іменам пізніших, великоруських власників.

Другий збірник, суздальський, був закінчений кількома роками пізніше, на початку XIV в., але репрезентується копіями ранішими від волинського збірника. Найстарша кінчиться 1305 р., а списана ченцем Лаврентієм в 1377 р., мабуть, в Суздалі. Три молодші копії: Радзивиллівська або (Кенігсберзька) — ілюстрована численними мініатюрами, Академічна (або Троїцька) і друга Троїцька, що згоріла в 1812 р. і звісна тільки з варіантів, поданих при виданні «начального літопису», що ладилось тоді, всі належать до XV в.

На інших, пізніших компіляціях, які в більш-менш чистім виді містять старий київський літопис, не буду спинятись, тим більше, що вони переважно не вистудійовані докладно й досі.

Основою сього старого київського літопису послужила «Повість временних літ». В найстаршій кодексі, мніха Лаврентія, сей заголовок читається так: «Се повѣсти времяньныхъ лѣтъ, откуда есть пошла Руская земля, кто в Киевѣ нача первѣе княжити, и откуда Руская земля стала есть». Кодекси волинського збірника мають дописку: «черноризца Феодосьева манастиря Печерьского», а кодекс Хлебніковський має при тім ще ім'я Нестора: «Нестора черноризца». Старша редакція, приписана до дефектного Новгородського літопису, має інший значущий додаток до сього титулу: «и како избра Богъ страну нашу на послѣднее время».

Ся остання дописка, очевидно, пізніша, психологічно не менш інтересна, як дописка кодексів волинської версії про анонімного автора, що так багато займала дослідників. Вона вказує, що й тодішній читач, як і нинішній, відчував, як сей титул не відповідає змістові всього літопису. Вислідуючи головні справи, висвітлені літописом, він проминав найважлишу, яка стоїть в центрі всього його оповідання — се християнізація Русі. Факт дійсно знаменний, і, не вважаючи на всі зусилля ак. Шахматова довести, що се був титул «Несторового зводу» останньої редакції 1118 року, я думаю, що ся аргументація не ослабляє значення сього факту. Він свідчить, що згаданий титул з'явивсь не над котроюсь з останніх редакцій, а над одною з перших, може, таки найпершою, яка не доводила свого оповідання до Володимирового охрещення, а говорила справді тільки, «відки пішла Руська земля» (очевидно, в тіснішій значенні — Київської Русі), «хто спершю почав у Києві княжити» і «як стала Руська земля» — як організувалась київська державна система. Се було оповідання, яке починалось історією

заснування Києва, говорило про перших історичних князів: Аскольда, Діра й Ігоря, предка нової династії, про його війни і про його смерть у деревлян, з котрої вив'язались київсько-деревлянські війни, що служили темою різних переказів, легенд і поетичних творів. Як далеко заходило се оповідання, чи кінчилось воно на сих деревлянських війнах по смерті Ігоря, чи доводило історію далі, до смерті Святослава або до останньої війни київського князя Ярополка з деревлянським князем Олегом, в зв'язку з історією ривалізації київської династії з родом Свенельда, держателя Деревської землі, і тепер ще трудно сказати, тому що в обох місцях, при подіях по смерті Ігоря і Святослава текст літопису підпав, очевидно, великим змінам. Свого часу Срезневський вказав на хронологічну табличку «Повісті» (під 852 р.), в якій єсть різниця в рахуванні років до смерті Святослава і після його смерті, і він вважав, що перший літописний цикл кінчився з смертю Святослава. Шахматов виставив таку гіпотезу, що перший літопис був списаний після заснування київської кафедри Ярославом в 1039 р., і доводив оповідання до сих фактів: заснування Ярославом нового Києва і побудування кафедри св. Софії на місці побіди над печенігами 1039 р.¹ Хоч ся гадка — зв'язати постання першого київського літопису з Ярославовими заходами коло освіти, культури, книжності — має в собі багато правдоподібного, я все-таки не вважаю обгрунтованою тезу, що перший київський літопис з'явивсь тоді і в такому складі, як думав Шахматов, — доведений до подій 1030-х рр.

Я думаю взагалі, що при всіх величезних заслугах Шахматова, положених ним коло аналізу сього літопису, його бажання за всяку ціну оборонити печерську традицію про Нестора — автора «Повісті врем. літ» — і варязовими теорію (переведену в «Повісті» тим же Нестором, як думав Шахматов) до певної міри затемнили питання і не дали можливості йому і тим, що йшли за ним, зробити правильні висновки з ним самим зроблених відкриттів і помічань.

---

¹ В літописі під 1039 р. стоїть звістка про посвячення церкви Богородиці (Десятинної), початої Володимиром. Шахматов поправляє се на церкву св. Софії, з огляду, що 4 жовтня, день посвячення св. Софії, припадав 1039 р. на неділю, і приймає, що тоді ж фундовано взагалі руську митрополію в Києві (звістку пізніших компіляцій: «церковь святую заложн камяну и устави митрополію» — він уважає автентичною запискою Новгородського зводу XI в.). По його гадці, запискою про сі події кінчився перший київський літопис, і тільки потім дописано сюди ще оповідання про похід на греків 1043 р. (Разысканія, с. 412 і дд.). Все се можливо, але, властиво, зостається вповні гіпотетичним, бо побудоване на самих припущеннях.

Мені думається, що стара гадка (висловлена Соловйовим і Костомаровим, підтримана Бестужевим-Рюїніним) про первісну «Повість временних літ», яка не доходила до охрещення Русі за Володимира, таки правильна. Думається далі, що перша київська повість, яка відкривалась історією заснування Києва трьома братами, мала дуже «руський», себто київський характер, що в ній ще не було варязької теорії, вона стояла на погляді, як літописна повість про Кирила і Мефодія, що «слов'янський язик і руський один». Вона ще дуже мало займалась північними, новгородськими справами, а всю увагу скупляла на боротьбі Києва з полудневими сусідами.

Але Ярославова доба відсвіжила претензії варязьких дружин на провідну ролю в Києві і суперництво з Києвом Новгородом як ключа до путі «з варяг в греки». Подібні події мали місце півстоліття перед тим, під час боротьби Володимира за Київ, але потім Володимир, обжившись в Києві і відправивши варязькі дружини, вернув Києву його гегемонію в Руській системі. Боротьба Ярослава з київським князем Святополком розворушила все се наново, і пізніші редакції кивського літопису, з їх комбінацією відомостей київських і новгородських, з їх теоріями варязького походження київської династії, руського імені і всього «роду Руського»,— вони носять на собі сліди сеї нової пертурбації, тим часом як первісна «Повість» чи її прототип (коли він не мав сього імені), хоч і написаний в часах Ярослава (се можливе вповні), скорше відавав настрої давніші, що міцно стояли на ґрунті старих київських традицій. В перших початках повісті київська династія, мабуть, виводилась безпосередньо від братів — фундаторів Києва, так, як бачимо се в варіанті, використанім Длугошом і в різних інших історичних компіляціях, а тільки потім сей зв'язок був перерваний пізнішими здогадами про варязький початок династії й перехід її з Новгороду, провідну ролю варягів в будові Руської держави, її християнізації і т. д. Все се були здогади, висунені во славу Новгороду як старого варязького гнізда і розсадника київським князів, з котрого прийшли не тільки Ярослав і Володимир, але, мовляв, також Ігор, Олег, Аскольд, Дір і т. д.¹

¹ Про суперництво київської і новгородської політичної системи, дві паралельні легенди — київську і новгородську — і перемогу новгородської в новіших редакціях «Повісті» писав я в останнім виданні І тому України-Руси, с. 381 і лд. і с. 420. Там же, на с. 383 і 586, про можливу безпосередню зв'язь Володимирової династії з Києм в прототипі «Повісті». Я звертаю увагу дослідників на сю пробу глянути через голови редакторів «Повісті» на ті поняття про початок київської держави, котрі могли бути перед варязькою теорією, розвиненою пізні-

Походження династії було тоді дуже неясною справою (се вказує, що писалось про се, в усякім разі, не раніше XI віку). Знали тільки Володимирового батька і діда; відносини Олега до династії були зовсім не звісні, в першій початку повісті його зовсім поминено в ряді київських князів, вставлено тільки потім, і перед тими різними пізнішими нахідками і вставками (походу Русі на Царгород за царя Михаїла, договорів Олега, Ігоря, Святослава й т. ін.), які внесли більше докладності і документальності в сю київську старовину, її події комбінувались, мабуть, дуже вільно і різноманітно, як то бачимо хоч би й на різних переказах про Кия, записаних в «Повісті» і поза нею.

Переведений останнім часом аналіз сей найстаршої «Повісті» виявив, що всі додатки книжного характеру (виключивши хіба деякі цитати з Біблії) з'явилися тут пізніше. Спочатку се була збірка київських переказів — повістей і пісень, скомбінованих і подекуди пояснених, інтерпретованих укладчиком, без років, без хронології, яка з'явилась тільки потім, так само як і короткі річні записки. Такий характер переказів мали оповідання про Кия та його братів і про походи київських князів на греків, пізніше пов'язані різними способами з Аскольдом, Діром, Олегом, Ігорем, Святославом, а була, видно й така версія, яка самого Кия водила в похід на греків. Оповідання про хозарів, їх владу над нашими племенами і пізнішу боротьбу з ними, може, й боротьбу з печенігами, хоч ці оповідання зв'язались потім з пізнішими князями. Перекази про війни з своїми, українськими племенами: уличами і особливо деревлянами. Подібно як оповідання про походи на греків, ці деревлянські війни мали паралельні перекази і поетичні твори, які зв'язувались то з тим, то з іншим князем; вони переходять довгою низкою через «Повість», перетерпівши, очевидно, глибокі зміни під руками редакторів: так випала історія війни Ігоря з уличами, що продовжувалась потім епізодом про Свинельдову дружину у деревлян, і так само пропало дещо таке, що зв'язувало сей епізод з історією Свинельдового сина, що був причиною останньої війни з деревлянами за Ярополка. Стара «Повість», очевидно, сильно утерпіла від

шими редакторами. Я вказав там теж (с. 587), що пізніші нахідки і вставки (вказані в тексті) тільки згодом відсунули так далеко від Володимирових часів в глибину віків київські початки, які до тих находек уявлялись київським книжникам значно пізнішими. Поки умови 909 і 911 р. не дали Олегові місця між київськими князями, поки не було дати для першого походу на Царгород, все те, що тепер вивповнює ціле півстоліття перед Ігорем, уявлялось, мабуть, як події середини або першої половини X в.

сих переробок і стратила свою початкову провідну ідею і з її становища переведену перспективу подій: її заступили нові історичні теорії.

З одної сторони, налягли тенденції тіснішого зв'язку з візантійською і християнською традицією, в стилі тих візантійських хронік світової історії, про котрі була мова вище. Безпосередньо з хроніки Амартоло чи якоїсь компіляції, яка зачерпнула звідти різний матеріал, взято історію людського розселення по світу, з котрим поставлено в зв'язок розселення слов'янське, і в паралелю етнографічним характеристикам грецьким дано етнографічний огляд східнослов'янських племен. В паралелю історіям про поширення християнства використано один з варіантів повісті про Кирила і Мефодія та утворено легенду про побут у Києві апостола Андрія як патрона християнської Русі. Зачерплено різні візантійські звістки про русько-візантійські відносини, про ті народи, які переходили через Україну, — про обрив і білих угрів-хозар, волоське розселення на Дунаї, «Велику Скитію», котра нібито означала наше чорноморське розселення. Віднайдено і вставлено, з відповідними змінами загальної історичної схеми, договори київських князів з Візантією і т. д. Історію Русі введено як інтегральну частину в склад світової історії так, як її представляли візантійські хроніки світу. По потопі три Ноеві сини ділять між собою землю; Афетові дістається «північна і західна сторона», від Мідії і Armenії до Британії і Варязького моря; до його коліна належить русь, ляхи, варяги, литва і чудь, волохи, римляне і німці. При змішанні язиків під час будови вавилонської вежі, коли Бог розділив усіх людей на 72 язика, слов'яни були в числі сих 72; згодом вони осіли на Дунаї, відти розселились по нинішнім слов'янським краю, діставши назви по новим місцям свого розселення. Між ними були поляни, у котрих три брати, Кий, Щек і Хорив, збудували город Київ. Різні народи: болгари, «білі угри», обри (авари), хозари — находили на них і підбивали їх собі. Київська династія відборонила Русь від сих сусідів, заснувала державу і своїми походами на Візантію зробила її ім'я голосним у світі: похід на Царгород за цісаря Михайла дав їй місце в історії («нача ся прозывать Руская земля»). Трактати Олега, Ігоря і Святослава з цісарями задокументували її пізніше буття. Володимир своїм охрещенням увів її в сім'ю культурних народів і уставив відносини до сусідніх християнських держав: Візантії, Угорщини, Чехії й Польщі.

З другого боку, зроблено ряд додатків, переробок і змін, щоб тісніше зв'язати київські перекази з новгородськими.